

**Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta multimediálních komunikací**

Seminární práce

**ROZDÍLY A SOUVISLOSTI MEZI
EKONOMICKÝMI NÁZORY PLATÓNA,
ARISTOTELA A TOMÁŠE AKVINSKÉHO A
SOUČASNOU KEYNESIÁNSKOU
(NEOKEYNESIÁNSKOU) EKONOMIÍ**

Datum zpracování: 11. listopadu 2009
Zdeněk Fekar, 4. ročník

Prohlašuji, že jsem na celé seminární práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval.

V Praze dne 11. listopadu 2009

.....

podpis studenta

1. Stručný úvod a cíl práce

Cílem této práce je uvést rozdíly a souvislosti mezi ekonomickými názory antických a středověkých filozofů Platóna, Aristotela a Tomáše Akvinského se současným ekonomickým přístupem vycházejícím z prací Johna Maynarda Keynesa.

Jako metodu zpracování tohoto zadání jsem zvolil kombinaci rešerše odborné literatury a následného vyjádření vlastní úvahy.

2. Od blaha pro všechny k respektování blaha jednotlivce

Podle Platónovy utopické vize by „(...) ideální stát měl být složen ze třech společenských tříd: vládců (politiků), vojáků a pracujících lidí (rolníků a řemeslníků).“ (*Holman R. a kol. 2001:2*), přičemž by „dvěma horním vrstvám nemělo být dovoleno soukromé vlastnictví. (...) neboť bohatství korumpuje“ uvádí Holman tamtéž.

„Platónovo pojetí peněz bylo kartalistické: nahlížel na ně nikoli jako na zboží, nýbrž pokládal je za pouhý symbol, stvořený a garantovaný státem.“ (*Holman R. a kol. 2001:2*)

„Platón nebyl přítelem demokracie. Domníval se, že demokracie postupně vede k prorůstání peněžních vztahů, k prohlubování majetkových nerovností a nakonec vyústí v tyranii – vládu populárního jedince, který si získá nebo koupí oblibu lidí.“ (*Holman R. a kol. 2001:2*) Proto „(...) oligarchická vláda „přirozených“ kast měla být zárukou stability,“ dodává Holman s tím, že Platón nikde nevysvětlil, kdo má určit, kdo je ze zlata, kdo ze stříbra a kdo ze slitiny a zda jde o dědičnou vlastnost, čili zda dítě zlatých rodičů je zlaté?

Naproti tomu „Aristoteles hledal přirozenou spravedlnost v chování člověka a ve společenském uspořádání. Přirozené bylo to, co člověk potřeboval ke svému přežití. Člověk je od přírody tvor politický, který si (na rozdíl od zvířat) uvědomuje Dobro a Zlo.“ (*Holman R. a kol. 2001:3*)

„Aristoteles neodmítal demokracii a neobával se společenské změny, pokud přinášela pokrok. Nechtěl „stabilní“, strnulou společnost založenou na kastovním

zřízení,“ srovnává Holman na téže straně a dále dodává, že „na rozdíl od Platóna neodmítal soukromé vlastnictví. Ale domníval se, že vlastnictví může nabývat přirozených i nepřirozených forem. Vlastnictví je přirozené (a tedy spravedlivé), pokud slouží hospodáři k tomu, aby sobě a své rodině zajišťoval živobytí. (...) Vlastnictví je však nepřirozené tehdy, pokud je jeho konečným cílem hromadění peněžního bohatství.“ (*Holman R. a kol. 2001:3*)

Aristoteles podle Holmana dále „věděl, že směna je důsledkem dělby práce, která je ekonomicky prospěšná. To ho přivedlo k úvahám o zboží a ceně. Zboží může mít dva účely: může být určeno přímo ke spotřebě samotného výrobce nebo může být určeno ke směně. (...) Aristoteles si však nekladal otázku, jaké je cena, ale jaká má být cena. Jeho úvahy o ceně jsou morálními úvahami. Proto také použil pojem spravedlivá cena.“ (*Holman R. a kol. 2001:4*) Výše ceny tak měla odrážet přirozenou spravedlnost ve směně, přičemž tato teze ovlivnila vývoj teorie hodnoty v příštích staletích: princip ekvivalence směny, čili že se má směňovat stejné za stejné, což vedlo později ke vzniku nákladových teorií hodnoty.

„Na rozdíl od Platóna zastával metalistické pojetí peněz. Peníze nebyly zavedeny státem, nýbrž vznikly spontánně s rozvojem směny. Vyvinuly se ze zboží, které začalo být ve směně všeobecně přijímáno a tak se stalo prostředníkem směny – oběživem.“ (*Holman R. a kol. 2001:4*)

Aristoteles také rozlišoval přirozené (pro hladký chod živobytí) a nepřirozené (pouze k hromadění) používání peněz. „Za vrchol nepřirozeného a morálně odsouzeníhodného používání peněz však Aristoteles považoval lichvu – půjčování peněz na úrok. Aristoteles totiž vycházel z toho, že peníze jsou sterilní – jsou jen oběživem sloužícím směně, a ve směně se nemohou zvětšovat, protože směna je ekvivalentní (směňují se stejné hodnoty). Jak by tedy mohl dlužník vrátit větší peněžní obnos, než jaký si vypůjčil? (*Holman R. a kol. 2001:5*) Holman dále upozorňuje: „V pohledu na lichvu se však Aristoteles mýlil, a dnes již víme proč. Nedokázal rozlišit peníze a kapitál. Dlužník si mnohdy nepůjčuje peníze proto, aby je používal ve směně jako oběživo, nýbrž proto, aby je investoval – nepůjčuje si oběživo, nýbrž kapitál. A kapitál není sterilní, nýbrž produktivní.“

Středověký Tomáš Akvinský byl silně ovlivněn Aristotelem; zastává jasné názory na povahu státu, které jsou svým způsobem liberální. „Psal, že moc vládce pochází od lidu a že je určena pro lid.“ (Holman R. a kol. 2001:5) „Nejvyšším cílem státu mělo být obecné blaho. Jeho představa obecného blaha byla utilitářská a připomínala pozdější anglické utilitaristy. Stát měl zajistit štěstí lidí zejména ochranou spravedlnosti a vlastnictví.“ (Holman R. a kol. 2001:6)

„Tomáš Akvinský si byl dobře vědom významu soukromého vlastnictví... Dokázal však pochopit společenskou funkci vlastnictví ještě hlouběji a v jistém smyslu lépe než Aristoteles. Viděl význam vlastnictví nejen v tom, že podporovalo individuální úsilí a dobrou péči o majetek, ale i v tom, že udržovalo společenský řád a stabilitu, tím, že předurčovalo, čím může kdo disponovat a jak to může využívat.“ (Holman R. a kol. 2001:6)

Stručně a i laikovi srozumitelně lze tedy říct, že „již staří Řekové“ (v daném případě i s Tomášem Akvinským) vyznávali jak liberální, individualistický přístup, tak ochránářství autority nadřazené jedinci.

„(Již) ve starořecké filozofii objevujeme dva rozdílné přístupy k otázce, jaký je smysl a podstata ekonomické aktivity člověka. První je přístup hedonistický, podle něhož chce člověk maximalizovat své individuální blaho, snaží se maximalizovat slasti a minimalizovat strasti. Co je pro něho dobré, o tom rozhoduje on sám na základě svých subjektivních pocitů a preferencí. Tento princip dodnes patří k pilířům soudobého ekonomického myšlení. Druhým, dalo by se říci opačným principem, je princip obecného blaha. V tomto případě se vychází z toho, že lidé ve svých potřebách jsou stejní a že je třeba autority, která stojí nad nimi a zajišťuje jim obecné blaho. Touto autoritou je stát.“ (Kuba Z., Ujec J. 2005:4)

3. Od neviditelné ruky trhu k nutnosti regulace

Pojednání srovnávající keynesiánské přístupy s antickými a středověkými filozofy by asi nebylo možné bez zmínky toho, v čem je Keynes přínosem pro ekonomii – musím zde tedy logicky zmínit i klasickou ekonomickou teorii. Protože ale pro potřeby eseje jde o značně složitý problém, na který zde ani není dostatek prostoru,

dovolím si zvolit značné zjednodušení citací ze Slovníku pojmů respektované učebnice Samuelsona a Nordhause.

Podle autorů „představitelé této (rozuměj klasické ekonomické, pozn. autora) školy se většinou domnívali, že ekonomické zákony (zvláště vlastní zájem jednotlivce a proces konkurence) určují ceny komodit a odměny výrobním faktorům a že cenový systém je nejlepším možným nástrojem alokace zdrojů. Jejich makroekonomická teorie se opírá o Sayův zákon trhu.“ (*Samuelson P. A., Nordhaus W. D. 1992:971*)

Naproti tomu u keynesiánců „ústřední myšlenkou bylo, že (především v důsledku strnulých mezd) kapitalistický systém nesměruje automaticky k rovnováze při plné zaměstnanosti. Podle Keynesa výsledná „rovnováha při neplné zaměstnanosti“ může být odstraněna fiskální a monetární politikou, která zvýší agregátní poptávku.“ (*Samuelson P. A., Nordhaus W. D. 1992:971*)

Hledat pojitko mezi učením starými stovky či spíše tisíce let a keynesiánskou ekonomikou lze právě v rozdílu mezi touto teorií a klasickými ekonomy. „Keynes v Obecné teorii podrobil ostré kritice tento (Sayův) zákon (trhu), který garantoval rovnováhu agregátní poptávky a nabídky při plném využívání zdrojů a který byl základem klasické (...) makroekonomie. Tento zákon podcenil úlohu peněz coby uchovatele hodnoty. Keynes položil důraz právě na tuto funkci peněz.“ (*Holman R. a kol. 2001:365*)

V podstatě jde o to, že klasičtí ekonomové (pro většinu z nás, teoretických laiků, reprezentovaní „neviditelnou rukou trhu“ Adama Smithe) tvrdili, že trh si se vším poradí: „(...) nabídka si na trhu sama vytváří poptávku, proto nemůže dojít k nadprodukcí (a tudíž ani k nezaměstnanosti),“ vysvětluje Malý ekonomický slovník (*Fialová H., Fiala J. 2006:222*). Otázka zaměstnanosti tak pro ně nebyla vůbec podstatná a to ani v době, kdy například ve Spojených státech či Hitlerově Německu hospodářství zjevně nedokázalo nalézt ekonomickou rovnováhu a zástupy lidí tak byly bez práce.

Naproti tomu Keynes zdůrazňoval „nutnost regulace hospodářství a vycházel přitom z psychologicky motivovaných sklonů ke spotřebě, úsporám a investicím. Ekonomiku považoval za rovnovážnou tehdy, když se žádoucí úspory rovnaly žádoucím investicím. Oba typy nerovnováhy, tj. inflační nebo deflační, znamenají

podle Keynesese nutnost podpořit sklon ke spotřebě nebo sklon k investicím.“ (Fialová H., Fiala J. 2006:120) Keynesiánci neváhají zasahovat do ekonomiky, věnují velkou pozornost sociální politice a zaměstnanosti a upřednostňují podporu agregátní poptávky a boj s nezaměstnaností před bojem s inflací, uvádí taktéž Fialová.

4. Rozdíly a souvislosti

Snad si mohu dovolit ještě poslední zjednodušení, když mám shrnout rozdíly a souvislosti mezi jednotlivými popisovanými ekonomickými teoriemi. Jistě není třeba opakovat detaily, v nichž se jednotlivé školy liší (třeba pojetím funkce peněz nebo přípustností úroku), ty jsem již zmínil v textu výše; nejpodstatnější dle mého názoru je, jaké jednotliví filozofové či ekonomové zastávají názory na fungování lidské společnosti jako celku.

Dá se tak říct, že ekonomie jako disciplína zabývající se mj. rovnováhou hospodářského života hledá také filozofickou rovnováhu v tom, jakými cestami má společnost k vyváženému stavu dojít.

Tak zatímco Platón byl proti demokracii a nadřazoval blaho většiny zájmům jednotlivce, přes Aristotela směrem k Tomáši Akvinskému dochází k posunu a uznání, že také soukromé zájmy jednotlivce mají blahodárný vliv na společnost jako celek.

Hezky to shrnuje ve své populární knize ekonom Tomáš Sedláček citující též ze spisu O království ke králi kyperskému Tomáše Akvinského v kapitole výstižně nazvané Soukromé a obecné blaho: „Je zřejmé, že blaho „vlastní a obecné není totožné“. Často je potřeba si vybrat jedno nebo druhé a učinit trade-off mezi tím, co je dobré pro jednotlivce a co je dobré pro společnost jako celek. Tomáš Akvinský dává přednost blahu celé společnosti (...), jako podmínku ale klade blaho každého jednotlivce ve společnosti.“ (Sedláček T. 2009:110)

Jednotlivé směry přitom nelze šmahem zařadit do jednoznačné škatulky. Pokud porovnáváme Keynesese s klasickými ekonomy, pak sice je zřejmé, že klasikové jsou představiteli liberálního pojetí, ale ani Keynesese nelze nějak odsuzovat. „I když

později zdůvodňoval potřebnost státního intervencionismu v podobě měnové a rozpočtové politiky, nikdy úplně neopustil základní filozofii liberalismu. V jeho díle nenalezneme žádná doporučení státních zásahů do mikroekonomických tržních struktur.“ (*Holman R. a kol. 2001:359*)

Možná bychom mohli říct, že Keynes striktně matematický pohled na ekonomické chování člověka rozšířil o znalosti psychologických zákonů.

Ani člověk zastávající velmi liberální postoje k soukromému vlastnictví nemůže v dnešní době neuznávat, že lidé prostě nefungují otrocky jednoduše podle nějakých jednoznačných rovnic.

Významný neokeynesiánský ekonom Mankiw ve svých Zásadách ekonomie vysvětluje, že „Keynes (...) tvrdil, že ke změnám agregátní poptávky dochází kvůli z velké části iracionálním vlnám pesimismu a optimismu. Při odkazech na tyto arbitrární změny postojů hovořil o životním elánu. Když zavládne pesimismus, domácnosti omezí spotřební výdaje a firmy omezí investiční výdaje. Výsledkem je pokles agregátní poptávky, nižší výroba a vyšší nezaměstnanost. Na druhou stranu v situacích, kdy zavládne optimismus, zvyšují domácnosti i firmy své výdaje. Výsledkem je vyšší agregátní poptávka, vyšší výroba a inflační tlaky. Všimněte si, že tyto změny postojů do jisté míry samy sebe naplňují.“ (*Mankiw N. G. 2000:695*)

Domnívám se, že jsem pro svou práci nemohl zvolit lepší tečku: Co jiného je současná ekonomická krize? Jistě, původně byla vyvolaná skutečnými problémy amerického bankovníctví. Už léta pracuji v maloobchodní branži a poslední rok s kolegy z jiných obchodních firem probíráme spotřebitelské chování našich zákazníků.

Většinou se shodujeme s Mankiwem: lidé ani tak reálně necítí zhoršení své situace, ale protože se o něm hodně mluví, preventivně omezují svoji spotřebu a vytvářejí skutečnou hospodářskou krizi.

Zdá se tedy, že trh má bezesporu obrovskou sílu, není ale všemocný a přiměřená míra intervence mu prospívá. Jednotlivé ekonomické směry jakoby ve svém historickém vývoji po spirále hledaly ideální kombinaci obou přístupů.

Použitá literatura:

HOLMAN, Robert a kol. *Dějiny ekonomického myšlení*. C. H. Beck: Praha, 2001, 544 s. ISBN 80-7179-631-X

FIALOVÁ, Helena – FIALA, Jan. *Malý ekonomický slovník*. A plus: Praha, 2006, 271 s. ISBN 80-902514-8-X

KUBA, Zdeněk – UJEC, Jindřich. *Dějiny ekonomického myšlení a podnikání*. Vysoká škola podnikání: Ostrava, 2005, 71 s. ISBN 80-86764-21-4

MANKIW, N. Gregory. *Zásady ekonomie*. Grada Publishing: Praha, 2000, 768 s. ISBN 80-7169-891-1

SAMUELSON, Paul A. – NORDHAUS, William A. *Ekonomie*. Nakladatelství Svoboda: Praha, 1992, 1014 s. ISBN 80-205-0192-4

SEDLÁČEK, Tomáš. *Ekonomie dobra a zla*. 65. pole: Praha, 2009, 272 s. ISBN 978-80-903944-3-8